

A Futures-Oriented Analysis of the National Identity of Iranian Adolescents, with Emphasis on Religious and Revolutionary Identity, Using Causal Layered Analysis (CLA)

Fatemeh Zahra Ghalandari

Ph.D Student in Cultural Policy, Faculty of Social and Cultural Sciences, Imam Hossein Comprehensive University, Tehran, Iran (Corresponding Author)

Email: F.z.ghalandari@gmail.com.

Mohammad Ayoubipoor

Assistant Professor, Department of Futures Studies, Faculty and Research Institute of the Hazrat WaliAsr, Imam Hossein Comprehensive University, Tehran, Iran

Email: m.ayoubi12@yahoo.com.

Elham Karami

Ph.D Student in Cultural Policy, Faculty of Social and Cultural Sciences, Imam Hossein Comprehensive University, Tehran, Iran

Email: madineh313@gmail.com

Mohammadali Naghdali

Master's Degree in Private Law, Islamic Azad University, Behshahr, Mazandaran, Iran

Email: m.n.naghdali@gmail.com

Abstract

National identity is continuously changing under the influence of various factors and, given its important role in national cohesion and consensus, has consistently attracted the attention of policymakers. The aim of this study is to identify the indicators of the national identity of Iranian adolescents, with emphasis on religious and revolutionary identity, using the futures-oriented Causal Layered Analysis (CLA) method and an exploratory approach, and to develop an overarching picture of Iranian adolescents' national identity from the problem level to deeper levels. The present study is an applied study employing a combination of quantitative and qualitative methods. Data were collected, coded, and categorized through the review of documents, records, and library sources, as well as interviews conducted through two expert panels. The results of the interviews and qualitative studies were presented, in the form of a researcher-developed questionnaire, to a population of 80 experts, academics, and teachers employed by the Ministry of Education. The collected data were analyzed using statistical methods and SPSS software. The findings identified 63 causal factors affecting the national identity of Iranian adolescents: 14 at the litany layer, 22 at the systemic causes layer, 20 at the discourse and worldview layer, and finally 7 at the myth/metaphor layer.

Keywords: Futures Studies, National Identity, Causal Layered Analysis (CLA), Religious Identity, Revolutionary Identity

واکاوی آینده پژوهانه هویت ملی نوجوان ایرانی با تأکید بر هویت دینی و انقلابی به روش تحلیل علی لایه‌ای

فاطمه زهرا قلندری

دانشجو دکتری سیاست‌گذاری فرهنگی، دانشکده علوم اجتماعی و فرهنگی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
Email: f.z.ghalandari@gmail.com

محمد ایوبی پور

استادیار گروه آینده‌پژوهی، دانشکده و پژوهشکده حضرت ولی‌عصر (عج)، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران
Email: m.ayoubi12@yahoo.com

الهام کرمی

دانشجو دکتری سیاست‌گذاری فرهنگی، دانشکده علوم اجتماعی و فرهنگی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران
Email: madineh313@gmail.com

محمدعلی نقدعلی

کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی، بهشهر، ایران
Email: m.n.naghdali@gmail.com

چکیده

هویت ملی همواره تحت تأثیر عوامل مختلف در حال تغییر بوده و با توجه به نقش مهم آن در انسجام و وفاق ملی همواره مورد توجه سیاست‌گذاران است. هدف از این پژوهش آن است که با روش آینده‌پژوهانه تحلیل علی لایه‌ای و روش اکتشافی شاخص‌های هویت ملی نوجوان ایرانی با تأکید به هویت دینی و انقلابی شناسایی شده و تصویر کلان هویت ملی نوجوان ایرانی از سطح مسئله تا سطوح عمیق ترسیم گردد. پژوهش حاضر مطالعه‌ای کاربردی بوده و به‌صورت آمیخته از روش کمی و کیفی در آن استفاده شده است. با بررسی اسناد، مدارک و مطالعات کتابخانه‌ای، همچنین مصاحبه به‌صورت برگزاری دو پنل خبرگی، داده‌ها جمع‌آوری، کدگذاری و مقوله‌بندی شده‌اند. نتایج مصاحبه‌ها و مطالعات کیفی به‌صورت پرسش‌نامه محقق‌ساخت در اختیار جامعه ۸۰ نفری از خبرگان، اساتید و معلمان شاغل در وزارت آموزش و پرورش قرار گرفت. داده‌ای جمع‌آوری شده با استفاده از روش‌های آماری و بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شد. یافته‌های پژوهش ۶۳ علت را نشان داد که ۱۴ علت در سطح لایه لیتانی، ۲۲ علت در سطح لایه نظام‌های علی، ۲۰ علت در سطح لایه گفتمان و جهان‌بینی و در نهایت ۷ علت در سطح لایه استعاره‌ها و اسطوره‌ها هستند که به‌عنوان علل مؤثر بر هویت ملی نوجوان ایرانی تلقی می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: آینده‌پژوهی، هویت ملی، تحلیل لایه‌ای علت‌ها، هویت دینی، هویت انقلابی

مقدمه

سرعت تحولات در فضای نوین جهانی، ترسیم دورنمای آینده و انجام برنامه‌ریزی‌های مناسب جهت دستیابی به اهداف مورد نظر را در صدر اولویت سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کشور قرار داده است. بسیاری از حوادث و رویدادهای آینده قابل پیش‌بینی بوده و دخالت انسان در این روند، موجبات تغییر و تحولات مطلوب را فراهم خواهد آورد. صنعتی شدن، توسعه تکنولوژی، گسترش اقتصاد، سرمایه‌گذاری و توسعه ارتباطات و گسترش فراورده‌های فرهنگی، زندگی مالی مردم و چهارچوب‌های نمادین آن‌ها را دگرگون کرده است. اکثر نظریه‌پردازان اعتقاد دارند که آماده شدن برای آینده، هوشمندانه‌ترین روش برای مواجهه با آن است. عناصر غیرمحمولی در آینده وجود دارد که برای مواجهه با عدم قطعیت‌های آن بایستی آمادگی لازم را کسب نمود (Bell, 2003:1).

باورها، ارزش‌ها، سنت‌ها، قواعد و رسوم اخلاقی و مذهبی در این شرایط در حال تغییر، مورد تردید قرار می‌گیرند. در چنین شرایطی افراد به هویتی نیاز دارند که از طریق آن بتوانند پیچیدگی و سرعت تغییرات اجتماعی را کم کرده و بتوانند نظم نسبی در زندگی خود و دنیای اطرافش ایجاد کنند. اگر نظام سیاسی نتواند مؤلفه‌ها و شاخص‌های هویتی خویش را حفظ نماید، با بحران‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مواجه می‌شود. هویت ملی به معنای وحدت و هم‌بستگی ملی، از مؤلفه‌های اقتدار ملی محسوب شده که با افزایش آن، تهدیدات داخلی و خارجی کاهش یافته و زمینه مناسبی برای توسعه و پیشرفت کشور فراهم می‌آورد (قاسمی و ابراهیم‌آبادی، ۱۳۹۰: ۱۰۸).

هویت ملی پدیده یا امری ثابت و تغییرناپذیر نیست و همواره بر اثر عوامل مختلف در معرض تحول و دگرگونی قرار دارد. هویت ملی در سیر حوادث و وقایع ظهور و رشد پیدا کرده، دگرگونی می‌یابد و معانی مختلفی پیدا می‌کند (اشرف، ۱۳۷۸: ۲۱). در دنیای کنونی در بسیاری موارد شاهد کنده شدن جوانان از بنیادهای سنتی، سردرگمی، بلاتکلیفی و تعارض با ارزش‌های سنتی و مدرن بوده و این شرایط آنومی یا نابسامانی اجتماعی زمینه لازم را برای پیدایش بحران هویت به وجود می‌آورد (عبداللهی، ۱۳۷۴: ۶۵). «از آنجاکه مسئله هویت ملی به‌عنوان پدیده‌ای فرهنگی می‌تواند تحت تأثیر نیازهای مادی و روحی انسان‌ها دچار شدت و

ضعف شود، برآورده شدن نیازهای مادی و معنوی بشری می‌تواند گسترش پیوندهای عاطفی با جامعه، سرزمین و ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی آن را افزایش دهد و در نتیجه، هم‌بستگی و هویت ملی را تقویت کند» (احمدی، ۱۳۹۰: ۴۱۲). پژوهش حاضر از لحاظ وجه نوآوری، آینده‌پژوهی به روش تحلیل لایه‌ای در زمینه هویت ملی با تأکید بر هویت دینی و انقلابی است. با توجه به این مهم این پژوهش به روش تحلیل لایه‌ای علت‌ها در پی پاسخ به پرسش‌های زیر در ارتباط با آینده هویت ملی نوجوان ایرانی با تأکید بر هویت دینی و انقلابی است:

۱. مهم‌ترین شاخص‌های هویت ملی نوجوان ایرانی در لایه لیتانی کدام‌اند؟
۲. چه علت‌هایی به‌عنوان عوامل مؤثر در شکل‌گیری هویت نوجوان ایرانی در لایه نظام‌های علی شناخته می‌شوند؟
۳. کدام علت‌ها به علل اصلی مؤثر در شکل‌گیری هویت نوجوان ایرانی با تأکید بر هویت دینی و انقلابی در لایه جهان‌بینی و گفتمان تلقی می‌شوند؟
۴. کدام علل در سطح استعاره‌ها و اسطوره‌ها در شکل‌گیری هویت دینی و انقلابی نوجوان ایرانی هستند؟

۱. مبانی نظری پژوهش

۱-۱. مفهوم و شکل‌گیری هویت ملی

در نیم‌قرن اخیر بحث هویت ملی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های انسجام اجتماعی مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته و از جدیدترین مباحث عصر مدرن و پسامدرن بوده که بعد از رنسانس به وجود آمده است (Shayegan, 1992: 27). با توجه به اهمیتی که هویت ملی پیدا کرده، برخی از اندیشمندان آن را زیربنای همه انواع هویت بیان کرده‌اند (Pye, 1971: 172). پیتر بورک هویت را معانی می‌داند که شخص به خود به‌عنوان یک موضوع در موقعیتی یا نقشی اجتماعی نسبت می‌دهد. هویت‌ها با نقش‌ها و در ارتباط با هویت‌های افراد دیگر معنا می‌شوند. از نظر بورک هویت‌ها، عملکردها را متأثر و به‌وسیله خود و نوع هویتی که بر آن دلالت دارند، ارزیابی می‌شوند و منبع انگیزه‌اند (Burke, 1991).

آندرسون از مشهورترین نظریه پردازان ملی گرایی و هویت ملی بیان می دارد که هویت ملی چیزی است که مدام به وسیله رسانه هایی همچون روزنامه، کتاب و نظام آموزشی و ... روایت می شود. رسانه ها به افراد این را خاطرنشان می کنند که تفاوت بارزی میان شما و افراد دیگر جوامع وجود دارد و این مجزا بودن اصلی ترین مسئله در روایت است (حاجیانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۳). فالک و کوزر زبان را مهم ترین مؤلفه هویت ملی می دانند (بیگدلی، ۱۳۸۳). اسمیت، هویت ملی را شامل عناصری همچون محدوده سرزمینی با جمعیت فرهنگی مجزا در سرزمین خود، اسطوره ها و خاطرات تاریخی مشترک، فرهنگ مشترک، تقسیم سرزمین، نیروی کار و منابع بین همه اعضای آن سرزمین، برخورداری از حقوق و وظایف قانونی مشترک در پرتو حقوق و نهادهای مشترک می داند (انصاری، ۱۳۸۳). در نظر اسمیت هویت ملی از نوعی احساس تعلق فرهنگ محور، تمایز آفرین و تداوم بخشی به یک ملت که دولت و گفتمان های مسلط با بهره برداری از منابع معین آن را به وجود آورده، حفظ و تعریف می شود (Smith, 1991: 35).

اگر آگاهی از هویت ملی در جامعه ای وجود نداشته باشد و یا مردم آن جامعه به شکل ناقص و سطحی از آن مطلع باشند، منجر به این خواهد شد که افراد نتوانند در حفظ و تداوم کشور خود نقش داشته باشند و در طی زمان این امر احساس تعلق ملی را در جامعه نابود خواهد کرد (Dittmer & Kim, 2018: 6). هویت ملی، مهم ترین بعد هویت اجتماعی بوده که به «تعریف خود» با توجه به عضویت در گروه های مختلف اجتماعی اطلاق می شود (کیاکجوری، ۱۳۸۶: ۹۷). به اعتقاد احمد اشرف، این پدیده به جای «مفهوم کاراکتر ملی» از نیمه دوم قرن اخیر و به جای اصطلاح «خلق و خوی ملی» که از مفاهیم عصر تفکر رمانتیک بوده (احمدی، ۱۳۸۳: ۱۳۲) رواج یافته و از ساخته های علوم اجتماعی است (اشرف، ۱۳۷۸: ۵۲۲).

باید دانست که هویت ملی به معنای وحدت و هم بستگی ملی، یکی از مؤلفه های اقتدار ملی محسوب می شود که با افزایش آن، تهدیدات داخلی و خارجی کاهش یافته و زمینه مناسبی برای توسعه و پیشرفت کشور فراهم می آید (قاسمی و ابراهیم آبادی، ۱۳۹۰: ۱۰۸)؛ بنابراین، مسئله هویت ملی علاوه بر مؤلفه های سنتی که شامل سرزمین، تاریخ، دین و زبان است باید در چهارچوب مجموعه ای از ارزش ها و باورهای مشترک و معیارهای انسانی و حقوقی تعریف کرد

(مرادی و ابطحی، ۱۳۹۵: ۱۷۷). اگر آگاهی از هویت ملی در جامعه‌ای وجود نداشته باشد و یا به شکل ناقص و سطحی باشد؛ افراد آن جامعه از نقش خود در تداوم و حفظ کشور باز خواهند ماند و تعهدی نیز به آن نخواهند داشت. برداشت افراد از هویت ملی خویش، امیدها، آرزوها و اهداف آنان را درباره کشورشان تعیین می‌کند. در دنیای مدرن که فضا و زمان شکل‌گیری هویت متحول شده است و هویت‌ها به دلیل فرایندی بودن دائماً بازتعریف و بازتولید می‌گردند، توجه به مقوله هویت ملی دارای ضرورت است (نویدینا، ۱۳۸۵: ۱۳۳).

رهبر هویت ملی را دارای هفت بُعد می‌داند همچون بُعد اجتماعی که ناظر به ارتباط فرد با نظام کلان اجتماعی و جامعه است. بُعد تاریخی که به مقوله آگاهی و دانش نسبت به گذشته تاریخی اشاره دارد. بُعد جغرافیایی که به نگرش مثبت به آب و خاک و توجه به مرزها می‌پردازد. بُعد سیاسی که می‌توان از مهم‌ترین عناصر هویت ملی نام برد به تعلق به یک واحد سیاسی، دولت و نظام سیاسی اشاره دارد. بُعد دینی به عنوان منبع بنیادین معنابخشی و تعهد به ارزش‌های دینی شناخته می‌شود. بُعد فرهنگی ناظر به سنت و اعیاد، عرف و اسطوره‌ها و هنرهای ملی و بومی است و بُعد هفتم یعنی بعد زبانی به زبان هر ملت، ادبیات عامه و مفاخر مهم و ... می‌پردازد (رهبر، ۱۴۰۲: ۴۶-۴۵).

۲-۱. هویت ایرانی

ابعاد و مؤلفه‌های سازنده هویت ملی در هر جامعه‌ای متفاوت از سایر جوامع است و برحسب شرایط خاص تعیین می‌گردد. درباره مؤلفه‌ها و عناصر هویت‌بخش ایرانیان توافق کلی وجود ندارد و اختلاف نظر است. سلگی و همکاران در بررسی هویت فردی ایرانیان، سبزه عامل یعنی «نقش فضای مجازی، ارتباطات جمعی، بُعد ایران‌گرایی، اهمیت مناسک ملی، ملی‌گرایی، اهمیت فرهنگ قومی، تمایز یافتگی فردی، بعد تمایز یافتگی عاطفی، اهمیت دین، اهمیت جامعه قومی، بعد ارزش‌های سنتی و اهمیت سرزمین قومی» را در کنار یکدیگر از عناصر اصلی تشکیل‌دهنده هویت فردی ایرانی نام برده‌اند (سلگی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۹۹).

رفیع هویت ملی ایران را دارای سه رکن یا لایه اصلی می‌داند: رکن اول ایران باستان، رکن دوم اسلام و رکن سوم مدرنیته. این‌ها در واقع بسترهایی هستند که هویت ملی ایران در دل آن‌ها

شکل گرفته است (رفیع و عباس زاده، ۱۳۹۹: ۸۷). ارتباط منطقی میان این سه مؤلفه، امری گریزناپذیر است. شهید مطهری ابعاد و مؤلفه‌های هویت ملی را درد مشترک و ملیت، زبان، نژاد، اقلیم و جغرافیا نام برده (مطهری، ۱۳۷۲: ۳۶-۱۸) و از نظر ایشان مهم‌ترین عامل هویت‌یابی ایرانیان، گرایش آنان به دین اسلام است، چراکه اسلام به واسطه خصوصیات معنوی خود، توانست به ایرانیان هویت جدیدی اعطا کند و به ایرانی بودن نیز معنای جدیدی بدهد (قربانی، ۱۳۸۳).

میراث سیاسی ایران باستان در مرکز، نقش زبان فارسی در انتقال میراث سیاسی، فرهنگی و مذهبی به همه مذہبیون ایرانی و گروه‌های زبانی و نقش مهم دین در احیای میراث فرهنگی ایران استقلال و یکپارچگی آن نقش مهمی در ایجاد حس هویت ملی یا ایرانی بودن دارند. احمدی به پیروی از بلوم، بسیج همه گروه‌های مختلف مذهبی و زبانی برای یک آرمان ملی، یا در دفاع از ایران به عنوان یک کل در مقابل تهدیدهای خارجی یا ارتقای وضعیت ملت از طریق تحولات سیاسی داخلی را هویت ملی می‌نامد (Ahmadi, 2012).

جان لیمبرت هویت ملی ایرانی در چهار مورد بیان می‌کند: ۱. رهبری کاریزماتیک؛ ۲. انگیزه عمیق مذهبی؛ ۳. توجه به عدالت و ۴. پذیرش روش‌های خارجی متناسب با ذائقه ایرانیان. بقای این چهار سنت تاریخی در دوره‌هایی که نیروهای قوی بیگانه ایرانیان را وادار به تغییر شکل زندگی سیاسی و اجتماعی ملت می‌کردند، بنیان هویت ملی را حفظ کرد (Limbert, 1987: 45-52). سه عامل ایرانی بودن، زبان فارسی و دین در کنار هم نقش تعیین‌کننده‌ای در یکپارچگی ایرانیان داشتند (Ahmadi, 2012: 10). پژوهشگران داخلی نیز در ارزیابی خود از هویت ایرانی، سهم عناصری نظیر ارزش‌های ملی، دینی، اجتماعی و انسانی، تاریخ، زبان فارسی و فرهنگ را در تکوین هویت ایرانی برجسته می‌دانند (رجایی، ۱۳۸۲). چهار رکن اصلی و مهم هویت ایرانیان از نظر بسیاری از پژوهشگران حوزه هویت ملی عبارت است از: ۱. دین؛ ۲. فرهنگ؛ ۳. تاریخ و جغرافیا؛ ۴. زبان فارسی (مجتهدزاده، ۱۳۸۷؛ زاهد، ۱۳۸۴؛ الطایی، ۱۳۸۲؛ رجایی، ۱۳۸۲؛ شیخاوندی، ۱۳۸۰).

۳-۱. هویت دینی و انقلابی

از مؤلفه‌های مهم در تدوین الگوی ایرانی-اسلامی توجه به هویت دینی و انقلابی، شناخت شاخصه‌ها و بررسی راهکارهای شکل‌گیری، تقویت و بیان عوامل تضعیف‌کننده آن در جامعه است. تقویت هویت دینی نقطه مقابل و یکی از راهکارهای اصلی برای مقابله با بحران هویت است و هر تلاش و کوششی که در این راستا صورت گیرد درواقع یک نوع مقابله و مبارزه برای از بین بردن بحران هویت در نسل جوان و امیدوار ساختن این نسل به آینده، اعتماد و اتکا به گذشته خویش است.

درباره پیشینه هویت دینی ایرانیان آمده که دیوار دینی در جامعه ایرانی، از دیوار ایدئولوژیک برلین سابق که جهان سوسیالیستی را از جهان سرمایه‌داری جدا می‌کرد، قدیمی‌تر است و پیشینه چند قرنی دارد (ادیب زاده، ۱۳۸۷). در گفتمان انقلاب اسلامی دال مرکزی آن اسلام و هویت اسلامی است. گفتمانی که ریشه و اساسی متفاوت با گفتمان‌های رقیب خود مانند سوسیالیسم، کاپیتالیسم و سکولاریسم دارد (ایروانی و همکاران، ۲۰۸:۱۳۹۸). از دیدگاه اسلام عوامل فطری همچون حقیقت‌جویی، تکامل طلبی، خداگرایی و امثالهم در شکل‌گیری هویت بسیار مهم هستند (بخشی نهایندی، ۱۳۹۲: ۷۸).

از مهم‌ترین مباحث نظری در هویت دینی و انقلابی می‌توان به با اهمیت تلقی کردن اسلام و ضرورت اطلاع و اعتقاد به اصول و مبانی آن همچون اعتقاد به خدا، معاد، پیامبر خاتم و امامان معصوم، اعتقاد به قرآن و احکام و دستورات دینی، احساس بیزاری و تنفر از خدشه‌دار شدن اسلام، علاقه‌مندی به اسلام و افتخار به آن و باور به جایگاه والای اسلام در میان مذاهب دیگر، مهم دانستن دین‌داری برای فرد و جامعه، مهم دانستن آگاهی از تاریخ اسلام، احساس رنج از مشاهده بی‌توجهی به اسلام، احساس بیزاری از روابط نامشروع، احساس بیزاری از مخدوش‌کنندگان اسلام، خوشحالی از آثار مثبت دین اسلام در جامعه، لذت بردن از مشارکت در برنامه‌های تقویت اسلام، خوشحالی از گسترش اسلام در تمام جهان، همدردی در قبال مشکلات و مصائب مسلمانان، افتخار به مسلمان بودن، افتخار به تاریخ اسلام، علاقه به روابط با افراد و گروه‌های مذهبی، علاقه به حفظ، تداوم و گسترش اسلام، علاقه به مسلمان باقی ماندن افراد، علاقه به علما و مبلغان دینی، علاقه به مطالعه کتب اسلامی، علاقه به شرکت در برنامه‌های تقویت

اسلام، علاقه به فراگیری اسلام، علاقه به انتخاب نام‌های اسلامی برای فرزندان خود، باور به کفایت اسلام برای سعادت تمام بشر، باور به کارکرد داشتن دین در زندگی فردی و جمعی، باور به برتری دین اسلام بر سایر ادیان، باور به توسل به ائمه اطهار در مباحث نظری هویت دینی و اسلامی اشاره داشت.

در مباحث عملی، عضویت و مشارکت در گروه‌ها و برنامه‌های مذهبی، پایبندی به باورها و رعایت مقررات و احکام مذهبی در عمل، تلاش عملی برای فراگیری مذهب و آشنایی با عالمان دین، تعامل مستمر با گروه‌های پای بند به اسلام، عضویت در گروه‌ها و مجامع طرفدار اسلام، مشارکت در برنامه‌های ارتقا و تحکیم عقاید اسلامی، مشارکت در دفع شر مهاجمان به اسلام، پایبندی به باورهای اصیل اسلامی، پایبندی به باورها و ارزش‌های اخلاقی و اسلامی از قبیل توکل، تواضع، بی‌رغبتی به دنیا، همت بلند، مردم‌داری، اخلاص در کارها، اهتمام به دعا و ادای فرایض، سازش‌ناپذیری با دشمنان، احتیاط در مصرف بیت‌المال و ساده زیستی، پایبندی به رعایت احکام اسلامی، تلاش عملی برای فراگیری اصول اسلام، تلاش عملی برای کمک به حفظ و تداوم اسلام، تلاش عملی برای آشنایی با علمای اسلامی، مطالعه کتب علمای اسلامی را می‌توان برشمرد (آخوندی، ۱۳۸۳: ۶۶-۶۴).

۲. روش‌شناسی پژوهش

«تحلیل لایه‌ای علی»^۱ یکی از روش‌های اساسی در تحقیقات آینده‌پژوهی به شمار می‌رود که در پی ایجاد درکی عمیق در مورد تغییرات آینده است و بر این فرض مبتنی است که چهارچوب بندی یک مسئله، اثر فراوانی بر چگونگی پیگیری تغییرات بعدی آن دارد (Inayatullah, 1998). تحلیل لایه‌ای علت‌ها از لحاظ روش، کیفی و از لحاظ رویکرد، اکتشافی است (فاتح راد و همکاران، ۱۳۹۲). این رویکرد به عنوان یک نظریه، به دنبال تجمیع مدل‌های مختلف شناخت (تجربه‌گرایانه، تفسیرگرایانه، انتقادی و یادگیری) است. به عنوان یک روش، کاربرد آن نه برای پیش‌بینی آینده بلکه برای آفریدن فضاهای تحول ساز برای خلق آینده‌های بدیل است (Inayatullah, 2004:8).

در تحلیل لایه‌ای با آینده‌پژوهی موضوعی باید طیفی از لایه‌های شکل‌دهنده به آن‌ها را مورد توجه قرار داد. چالش اصلی روش تحلیل لایه لایه‌ای علت‌ها حرکت بالا به پایین و پایین به بالا در بین این چهار سطح است. این امر منجر به این می‌شود که روش مذکور همه اشکال مختلف دانستن را در برگیرد. این روش تحلیل‌گران و آینده‌پژوهان را ترغیب می‌کند تا به جای سطحی‌نگری، عمیق‌تر و ریشه‌ای‌تر به مسائل و موضوعات آینده نگاه کنند (خزایی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۱-۲۶). این لایه‌ها عبارت‌اند از لایه لیتانی، سیستمی-علی، گفتمان-جهانبینی و لایه اسطوره-استعاره.

لایه لیتانی: لیتانی نخستین سطح تحلیل در روش تحلیل لایه‌ای علت‌هاست که عنایت‌الله این لایه را لایه هر روزه (Day-to-day) می‌نامد که ناظر بر روندها و رویدادها، مشکلات و مسائلی است که اغلب بنا به دلایل سیاسی در مورد آن‌ها اغراق شده است (Inayatullah, 2004: 545). لایه علل سیستمی-علی: این سطح، کمی عمیق‌تر از لایه قبلی است و به عوامل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و تاریخی می‌پردازد. این مرحله نمایانگر شهادی بر ادعای ارائه شده در مرحله قبل است. نقش دولت و نهادهای آن در این لایه آشکار می‌شود (Inayatullah, 2009: 17). لایه گفتمان و جهانبینی: در این سطح یافتن ساختارهای عمیق‌تر پشت موضوع و باز تعریف مسئله فارغ از بازیگران و مستقل از نظام بسیار مهم و حیاتی است. لایه استعاره‌ها و اسطوره‌ها: در این سطح، الگوهای جمعی، یعنی ابعاد ناخودآگاه و اغلب احساسی مسئله پدیدار می‌شود. این لایه به دنبال استعاره‌های پنهان در متن است (کرامت زاده، ۱۳۹۵: ۲۲).

جدول ۱: سطوح لایه لایه‌ای علت‌ها عنایت‌الله (Inayatullah, 2008: 16)

لایه-سطح	توضیحات
لیتانی	در سطح لیتانی مسائل، مشکلات اغلب به دلایل سیاسی بزرگ‌نمایی می‌شوند. ابزار شناخت مسائل، واقعیت مورد بحث در مورد آن است. این سطح معرف دیدگاه رسمی و پذیرفته شده از واقعیت است. بارزترین و مشهودترین سطح علل مرتبط با موضوع بوده که سطح راهکارهای آن معمولاً کوتاه‌مدت است.

توضیحات	لایه-سطح
در این سطح عوامل علی، فنی و سیستمی مؤثر بر مسئله همچون عوامل اجتماعی، فناوریانه، اقتصادی، سیاسی، زیست-محیطی و تاریخی اشاره دارد. سطح راهکار نظام‌مند و یکپارچه بوده و نقش دولت‌ها و بازیگران در این سطح مشخص می‌شود.	نظام‌های علی
فرایندهای عمیق‌تر اجتماعی و فرهنگی در این سطح جست‌وجو می‌شوند. درک چگونگی اثرگذاری جهان‌بینی بر تجربیات مرتبط با مسئله بسیار مهم بوده و کوشش‌هایی به‌منظور ایجاد چشم‌انداز دوباره نسبت به مسئله و موضوع مطرحه در سطح لیتانی انجام می‌گیرد.	گفتمان و جهان‌بینی
تجزیه و تحلیل در این سطح عمیق‌تر و عمیق‌تر می‌شود و در آن به دنبال واسازی فرایندهای خلاقانه ما در تفکر در مورد آینده است. ابعاد ناخودآگاه و معمولاً احساسی مسئله در این سطح مشخص می‌شود؛ بنابراین روایت‌های اسطوره‌ای، گفتارهای عوام، تمثیل، کهن‌الگوهای مرتبط با مسئله بسیار مهم هستند.	اسطوره/ استعاره

در این پژوهش، با هدف تبیین آینده هویت ملی ایران با تأکید بر هویت دینی و انقلابی، از رویکرد تحلیل علی لایه‌ای عنایت‌الله استفاده شده است؛ رویکردی که معتقد است باید در تحلیل پدیده‌ها به لایه‌های زیرین آن پدیده توجه نمود. برای دستیابی به اطلاعات مرتبط با لایه‌های چهارگانه تحلیل لایه‌ای علت‌ها شامل لایه مشهود مسئله، علل کلان اجتماعی و همچنین جهان‌بینی-گفتمان و استعاره-اسطوره‌هایی که از وضع موجود پشتیبانی می‌کنند.

ضمن مطالعه ادبیات موضوع برای طراحی سؤالات اولیه مصاحبه، با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند به متخصصین موضوع که بیشترین درگیری را با موضوع مطالعه دارند، مراجعه و پس از تشریح روش تحلیل لایه‌ای علت‌ها برای این افراد با آنان مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته انجام شد. معیار مورد نظر برای انتخاب مشارکت‌کنندگان در این پژوهش شامل آگاهی داشتن و فعال بودن در زمینه مورد بحث و ارتباط با نوجوانان بوده است. مبنای طراحی سؤالات به شکلی بود که آینده هویت ملی نوجوان ایرانی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن از خبرگان سؤال شده، سیستم‌های شناسایی شده در قالب روش تحلیل لایه‌ای علی در چهار سطح لیتانی، علل اجتماعی، گفتمان-جهان‌بینی و استعاره-اسطوره دسته‌بندی شد.

تحلیل لایه لایه علت‌ها اگرچه مبانی نظری و معرفتی مستحکمی دارد، اما بیشتر به‌صورت تجربی و از طریق اجرا توسعه یافته است. این روش ده‌ها بار در موقعیت‌های مختلف، سازمان‌های

بین‌المللی، نهادهای دولتی در سطح کشور و استان، دانشگاه‌ها، سازمان‌های غیردولتی و کسب‌وکارها استفاده شده و در این فرایند تکامل‌یافته و پالایش شده است (Inayatullah, 2008). این روش تحلیل‌گران و آینده‌پژوهان را ترغیب می‌کند تا به جای سطحی‌نگری، عمیق‌تر و ریشه‌ای‌تر به مسائل و موضوعات آینده نگاه کنند و در کنار بررسی ظاهری موضوعات، ریشه‌ها و دلایل اصلی بروز آن‌ها را نیز مطالعه کنند. روش تحلیل لایه لایه‌ای علت‌ها، روشی بسیار پیچیده برای طبقه‌بندی دیدگاه‌ها و مسائل مختلف درباره آینده است. این طبقه‌بندی کمک می‌کند تا به نحو بسیار کارآمدتری درباره آینده فکر کنیم (حاکمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۹۱-۱۱۰).

۳. یافته‌های پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی بوده و با انجام مطالعات کتابخانه‌ای و برگزاری جلسات ذهن‌انگیزی و توفان فکری مؤلفه‌های در ارتباط با هویت ملی نوجوان ایرانی و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آینده آن شناسایی و اولویت‌بندی نموده است. در مرحله دوم با برگزاری یک جلسه پنل خبرگی متشکل از ۱۰ نفر از خبرگان و کسانی که با نوجوانان در ارتباط نزدیک بوده‌اند علل مؤثر بر شکل‌گیری هویت نوجوان ایرانی و آینده آن، در چهار لایه مربوط به روش تحلیل لایه‌ای علت‌ها دسته‌بندی شدند.

براساس دسته‌بندی انجام شده، پرسش‌نامه‌ای تهیه و به جامعه نمونه ۸۰ نفر از افراد مرتبط با نوجوان و آشنا با مسائل این حوزه جهت اولویت‌بندی و رتبه‌بندی علل ارائه شده است. برای تعیین جامعه آماری و حجم نمونه سعی شد تا جامعه آماری از بین جمعی از اساتید و معلمان، دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد انتخاب شوند که بسیاری از آن‌ها در وزارت آموزش و پرورش شاغل بوده و با قشر نوجوان و جوان ارتباط مستقیم و آشنا به موضوع باشند.

جدول ۲: جامعه آماری پژوهش

ردیف	طیف خبرگان	نمونه	میزان تحصیلات	رشته تحصیلی	میانگین سال‌های تدریس و کار با نوجوان	میزان آشنایی به موضوعات هویت ملی و نوجوان	میزان آشنایی به آینده‌پژوهی و تحلیل محیط و اثرات آن بر هویت
۱	خبرگان، صاحب‌نظران مصاحبه اولیه	۳۰ نفر	دکتری	رشته‌های مختلف مجموعه علوم اجتماعی (جامعه‌شناسی، مسائل اجتماعی ایران و ...)	تماماً بالای ۲۵ سال	بسیار زیاد	عموماً آکادمیک و تجربی
۲	پرسش شونده‌گان	۳۰ نفر	دکتری، دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد	جامعه‌شناسی، سیاست‌گذاری، فرهنگی، دانش اجتماعی، مسلمین، مردم‌شناسی، مسائل اجتماعی ایران	تماماً بالای ۱۰ سال	عموماً زیاد	عموماً آکادمیک

پس از مطالعه اسناد و مدارک و تجزیه و تحلیل نظرات افراد صاحب‌نظر با استفاده از روش تحلیل محتوی، ۶۳ علت به‌عنوان علل مؤثر بر هویت ملی نوجوان ایرانی استخراج شد که در جدول زیر ارائه شدند. داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی و به کمک نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند.

جدول ۳: علل احصا شده در هویت نوجوان ایرانی

علل احصا شده در هویت نوجوان ایرانی
تجمل‌گرایی و رفاه‌طلبی (A1)، دل‌مشغولی‌های بی‌ارزش (A2)، تقلید کورکورانه از دیگران (A3)، چندانگی هویت ایرانی و تداخل هویت ملی، دینی و مدرن (A4)، کم‌رنگ شدن ارزش‌های سنتی (A5) و تسلط سلطه عقلانیت ابزاری (A6)، کاهش افراطی تعلقات دینی (A7)، افزایش افراطی تعلقات دینی (A8)، مسخ‌شدگی (A9)، چشم و هم‌چشمی (A10)، شکاف بین دین‌داری سنتی و مدرن (A11)، سست شدن پیوندهای خانوادگی و ظهور جوانان نوگرا (A12)، سبک‌های گذران فراغت (فراغت ماهواره‌ای مذهبی، مجازی) (A13)، الگوهای مرجع و سلبریتی‌های مورد انتخابی افراد (A14)،

علل احصا شده در هویت نوجوان ایرانی

سرخوردگی افراد از نادیده انگاشته شدن توسط حاکمیت به‌خصوص در میان اقوام مختلف (A15)، سرخوردگی شدید جوانان از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت (A16)، وجود نابرابری جنسیتی در جامعه (A17)، جیک‌جیک مستون (A18)، عدم پذیرش تعدد فرهنگی و حزبی (A19)، گسترده‌تر شدن شبکه‌های اجتماعی و نبود آگاهی و سواد رسانه‌ای (A20)، هرُهری مذهبی (A21)، بیگانگی عموم جامعه نسبت به هویت مورد نظر نظام سیاسی (A22)، توجه صرف به نیروهای طرفدار حکومت (A23)، کثرت‌گرایی فرهنگی در برنامه درسی (A24)، بیکاری جوانان (A25)، روشنفکر شدن (آمریکایی شدن) (A26)، داشتن دیدگاه ایدئولوژیک حاکمیت به مقوله هویت (A27)، تقابل میان تفکر اسلامی و تفکر لیبرالیستی در جامعه (A28)، باستان‌گرایی (A29)، رشد شهرها و روستاها (A30)، مهاجرت (از روستا به شهر و دیگر کشورها) (A31)، سبک زندگی غربی (A32)، ویژگی‌های حرفه‌ای و شخصیتی معلم (A33)، توجه به مادیات و مصرف‌گرایی (A34)، ویژگی دوره سنی جوانی و نوجوانی (A35)، میزان تحصیلات (A36)، غرب‌زدگی و سرتا پا غربی شدن (A37)، مقولات فرهنگی و اسطوره‌های نمادین هویت ملی و بومی (A38)، جهانی‌شدن (A39)، تأثیر رسانه‌های ارتباط جمعی (صداوسیما، ماهواره، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی) (A40) و هجوم تبلیغات رسانه‌ها و استیلای تکنولوژی‌های مدرن (A41)، تشدید بیگانگی جوانان با هویت مورد نظر نظام سیاسی (A42)، میزان اطاعت از والدین (A43)، احساس تعلق به خانواده (A44)، زنگوله به گردن (A45)، واردات کالاهای فرهنگی (کتاب، لوازم تحریر، اسباب بازی) (A46)، محصولات فرهنگی غربی و مصرف‌گرایی افراطی (A47)، رواج فردگرایی در جامعه (A48)، شایع شدن ویروس کرونا (A49)، وضعیت اقتصادی جامعه (A50)، تغییرات ارزشی و ساختاری (A51)، مهاجرت از روستا به شهر و دیگر کشورها (A52)، خصوصیات اخلاقی فرد (A53)، بی‌برنامگی در زندگی (A54)، پایبندی به ارزش‌های دینی (A55)، سیاسی شدن قومیت (A56)، خود متفاوت نمایی (A57)، گسترش شبکه‌های اجتماعی (A58) و شکل‌گیری هویت مجازی (به‌واسطه شبکه‌های اجتماعی افراد می‌توانند هویت‌های جعلی را برای خود تعریف نمایند) (A59)، غفلت از فرصت‌ها و مسئولیت‌گریزی (A60)، بیگانگی نسبت به ارزش‌های ملی (A61)، تعارض میان نقش‌ها (A62)، دموکراسی اجتماعی و اقتصادی (A63).

در مرحله بعد، داده‌های تحقیق با استفاده از تحلیل لایه‌ای علی و نظرخواهی از صاحب‌نظران که در قالب پرسش‌نامه‌ای نظرات کارشناسانه خبرگان مدنظر اخذ و با توجه به ماهیت روش تحلیل لایه لایه‌ای علت‌ها و تعریف این لایه‌ها، علت‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در هر لایه بنا بر همان لایه، تم‌های اصلی و تم‌های فرعی آن‌ها بازخوانی شدند و گزاره‌های اصلی آن‌ها در چهار لایه به دست آمد. در جداول زیر علت‌های بالا در چهار لایه تقسیم‌بندی گردید.

۳-۱. تحلیل در لایه اول (لیتانی)^۱

درواقع این لایه ناظر بر عینی‌ترین و آشکارترین سطح تحلیل است. در سطح لیتانی اساسی‌ترین پرسش آن است که عینی‌ترین وجوه باورها، آرزوها و عقاید مربوط به آینده کدام‌اند؟ برای پاسخ بدین سؤال به بررسی تکرارشونده‌ترین تصاویر پرداخته می‌شود.

جدول ۴: تحلیل لایه اول

لایه	علتها
لیتانی	دل‌مشغولی‌های بی‌ارزش (A2)، تقلید کورکورانه از دیگران (A3)، الگوهای مرجع و سلبریتی‌های مورد انتخابی افراد (A14)، کم‌رنگ شدن ارزش‌های سنتی (A5)، تسلط سلطه عقلانیت ابزاری (A6)، کاهش افراطی تعلقات دینی (A7)، افزایش افراطی تعلقات دینی (A8)، بیگانگی نسبت به ارزش‌های ملی (A61)، بیگانگی عموم جامعه نسبت به هویت مورد نظر نظام سیاسی (A22)، مقولات فرهنگی و اسطوره‌های نمادین هویت ملی و بومی (A38)، سست شدن پیوندهای خانوادگی و ظهور جوانان نوگرا (A12)، سبک‌های گذران فراغت (فراغت ماهواره‌ای مذهبی، مجازی) (A13)، چندگانگی هویت ایرانی و تداخل هویت ملی، دینی و مدرن (A4)، سبک زندگی غربی (A32)، رواج فردگرایی در جامعه (A48).

۳-۲. تحلیل در لایه دوم (علل اجتماعی)^۲

در این لایه به این پرسش‌ها پاسخ داده می‌شود که تصاویر رایجی که در سطح لیتانی ساخته شده‌اند، چه علل اجتماعی‌ای دارند؟ و چه کسی باعث ایجاد این تصاویر می‌شود؟

جدول ۵: تحلیل لایه دوم

لایه	علتها
علل اجتماعی	سرخوردگی شدید جوانان از نادیده گرفته شدن توسط حاکمیت (A16)، وجود نابرابری جنسیتی در جامعه (A17)، گسترده‌تر شدن شبکه‌های اجتماعی و نبود آگاهی و سواد رسانه‌ای (A20)، تشدید بیگانگی جوانان با هویت مورد نظر نظام سیاسی (A42)، توجه صرف به نیروهای طرفدار حکومت (A23)، رواج فردگرایی در جامعه (A48)، بیکاری جوانان (A25)، سرخوردگی افراد از نادیده انگاشته شدن توسط حاکمیت به‌خصوص در میان اقوام مختلف (A15)، داشتن دیدگاه ایدئولوژیک حاکمیت به مقوله هویت (A27)،

1. Litany
2. Social systemic

لایه	علتها
	تقابل میان تفکر اسلامی و تفکر لیبرالیستی در جامعه (A28)، باستان‌گرایی (A29)، تعارض میان نقش‌ها (A62)، مهاجرت (از روستا به شهر و دیگر کشورها) (A31)، رشد شهرها و روستاها (A30)، تغییرات ارزشی و ساختاری (A51)، توجه به مادیات و مصرف‌گرایی (A34)، تجمل‌گرایی و رفاه‌طلبی (A1)، ویژگی دوره سنی جوانی و نوجوانی (A35)، میزان تحصیلات (A36)، شکاف بین دین‌داری سنتی و مدرن (A11)، عدم پذیرش تعدد فرهنگی و حزبی (A19)، دموکراسی اجتماعی و اقتصادی (A63).

۳-۳. تحلیل در لایه سوم (گفتمان^۱، جهان‌بینی^۲، ایدئولوژی)

در این لایه به طرح این پرسش می‌پردازیم که کدام جهان‌بینی، کدام ایدئولوژی و کدام گفتمان غالب در جامعه کنونی وجود داشته که باعث شده چنان مسائل اجتماعی سر بر آورند و در جهت آن‌ها به چنان تصاویر غالبی در سطح لیتانی برسیم؟

جدول ۶: تحلیل لایه سوم

لایه	علتها
گفتمان، جهان‌بینی، ایدئولوژی	جهانی‌شدن (A39)، تأثیر رسانه‌های ارتباط جمعی (صداوسیما، ماهواره، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی) (A40) و هجوم تبلیغات رسانه‌ها و استیلای تکنولوژی‌های مدرن (A41)، گسترش شبکه‌های اجتماعی (A58) و شکل‌گیری هویت مجازی (به‌واسطه شبکه‌های اجتماعی افراد می‌توانند هویت‌های جعلی را برای خود تعریف نمایند) (A59)، واردات کالاهای فرهنگی (کتاب، لوازم تحریر، اسباب بازی) (A46)، محصولات فرهنگی غربی و مصرف‌گرایی افراطی (A47)، کثرت‌گرایی فرهنگی در برنامه درسی (A24)، شایع شدن ویروس کرونا (A49)، وضعیت اقتصادی جامعه (A50)، ویژگی‌های حرفه‌ای و شخصیتی معلم (A33)، مهاجرت از روستا به شهر و دیگر کشورها (A52)، خصوصیات اخلاقی فرد (A53)، بی‌برنامگی در زندگی (A54)، غفلت از فرصت‌ها و مسئولیت‌گریزی (A60)، سیاسی شدن قومیت (A56)، خود متفاوت نمایی (A57)، میزان اطاعت از والدین (A43)، احساس تعلق به خانواده (A44)، پایبندی به ارزش‌های دینی (A55).

1. Discourse
2. Worldview

۳-۴. تحلیل در لایه چهارم (اسطوره^۱، استعاره^۲)

در ادامه به تحلیل لایه چهارم تحلیل لایه‌های علت‌ها یعنی اسطوره و استعاره پرداخته و می‌شود.

جدول ۷: تحلیل لایه چهارم

لایه	علت‌ها
اسطوره و استعاره	چشم و هم‌چشمی (A10)، «غرب‌زدگی» ^۳ و سرتا پا غربی شدن (A37)، روشنفکر شدن (آمریکایی شدن) (A26)، «زنگوله به گردن» ^۴ (A45)، «جیک جیک مستون» ^۵ (A18)، هُرهری مذهب (A21)، مسخ‌شدگی (A9).

در مرحله بعدی، علل شناسایی شده در چهار لایه بالا در قالب پرسش‌نامه‌هایی در اختیار خبرگان و کارشناسان جامعه آماری قرار گرفت و براساس طیف لیکرت کاملاً موافقم (۱)، موافقم (۲)، نظری ندارم (۳)، مخالفم (۴) و کاملاً مخالفم (۵) از آن‌ها خواسته شد به سؤالات پرسش‌نامه، پاس داده و نظرات خود را نسب به هر سؤال مطرح نمایند. پس از جمع‌آوری پاسخ‌ها، نتایج حاصل از توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های ارائه شده در چهار سطح در زیر جداول زیر مشاهده است.

جدول ۸: توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح شده در سطح لیتانی

شماره	میزان توافقی	میزان توافقی					جمع	میانگین	واریانس	ضریب پراکندگی	اولین	فاصله اطمینان		آماره آزمون	سطح معنی داری
		کاملاً موافقم	موافقم	نظری ندارم	مخالفم	کاملاً مخالفم						بالا	پایین		
A2	۶۵	۱۳	۲	۰	۰	۰	۸۰	۴/۷۹	۰/۲۵	۱۰/۴۴	۳	۴/۶۰	۴/۹۸	۱۵/۲	<۰/۰۰۱
A3	۶۴	۷	۴	۵	۰	۰	۸۰	۴/۳۸	۰/۶۴	۱۸/۳۰	۹	۴/۰۲	۴/۷۴	۹/۸	<۰/۰۰۱
A4	۳۳	۴	۱۱	۳۲	۰	۰	۸۰	۲/۸۹	۱/۱۲	۳۶/۶۸	۱۳	۲/۴۵	۳/۳۳	-۰/۷	۰/۴۸۵
A5	۳۳	۵۷	۰	۰	۰	۰	۸۰	۴/۲۹	۰/۳۶	۱۳/۹۹	۵	۴/۰۲	۴/۵۶	۱۱/۴	<۰/۰۰۱
A6	۲۲	۳۱	۴	۷	۱۶	۰	۸۰	۳/۲۴	۱/۴۵	۳۷/۱۸	۱۴	۲/۷۸	۳/۷۰	۱/۴	۰/۱۶۴
A7	۱۳	۵۸	۰	۴	۵	۰	۸۰	۳/۹۶	۰/۵۸	۱۹/۲۴	۱۰	۳/۶۳	۴/۲۹	۷/۹	<۰/۰۰۱
A8	۷	۱۱	۱	۴۷	۱۴	۰	۸۰	۲/۳۱	۰/۸۹	۴۰/۸۲	۱۵	۱/۹۵	۲/۶۷	-۵/۸	<۰/۰۰۱
A12	۱۲	۶۵	۰	۱	۲	۰	۸۰	۴/۰۴	۰/۴۲	۱۶/۰۰	۶	۳/۷۶	۴/۳۲	۸/۹	<۰/۰۰۱

1. Myth
2. Metaphor

۳. شیفته غرب شدن بخصوص در بحث اقتصادی

۴. اصطلاحی که در میان عوام به افراد بی‌برنامه و هدف در زندگی اشاره دارد.

۵. این تفکر که نوجوان به فکر آینده نبوده و در حال زندگی می‌کند و خوشی لحظه‌ای حال را فدای آینده نامعلوم نمی‌کند.

شاخص	ميزان توافق					جمع	میانگین	واریانس	ضریب پراکندگی	اولویت	فاصله اطمینان		آماره آزمون	سطح معنی داری
	کاملاً موافقم	موافقم	نظری ندارم	مخالفم	کاملاً مخالفم						حد پایین	حد بالا		
A13	۶۷	۱۳	۰	۰	۰	۸۰	۴/۸۴	-۰/۱۸	۸/۷۶	۲	۴/۶۸	۵/۰۰	۱۸/۳	<۰,۰۰۱
A14	۵۱	۲۶	۱	۲	۰	۸۰	۴/۵۸	-۰/۳۴	۱۱/۳۰	۴	۴/۳۴	۴/۸۲	۱۳/۶	<۰,۰۰۱
A22	۲۶	۴۸	۱	۳	۲	۸۰	۴/۱۴	-۰/۵۶	۱۸/۰۷	۸	۳/۸۲	۴/۴۶	۸/۵	<۰,۰۰۱
A32	۷۲	۷	۰	۱	۰	۸۰	۴/۸۶	-۰/۱۶	۸/۲۲	۱	۴/۷۲	۵/۰۰	۱۹/۸	<۰,۰۰۱
A38	۳۹	۲۸	۱	۵	۷	۸۰	۳/۹۱	-۱/۰۲	۲۵/۸۳	۱۱	۳/۵۳	۴/۲۹	۶/۳	<۰,۰۰۱
A48	۳۵	۲۳	۱۲	۰	۰	۸۰	۴/۲۹	-۰/۵۶	۱۷/۳۹	۷	۳/۹۹	۴/۵۹	۹/۶	<۰,۰۰۱
A61	۲۶	۲۸	۸	۲	۶	۸۰	۳/۸۵	-۱/۱۲	۲۷/۵۱	۱۲	۳/۴۶	۴/۲۴	۵/۷	<۰,۰۰۱

جدول ۹: توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح شده در سطح نظام‌های علی

شاخص	ميزان توافق					جمع	میانگین	واریانس	ضریب پراکندگی	اولویت	فاصله اطمینان		آماره آزمون	سطح معنی داری
	کاملاً موافقم	موافقم	نظری ندارم	مخالفم	کاملاً مخالفم						حد پایین	حد بالا		
A1	۷۱	۵	۰	۲	۲	۸۰	۴/۷۱	-۰/۳۱	۱۱/۱۸	۳	۴/۴۸	۴/۹۴	۱۴/۱	<۰,۰۰۱
A11	۲۷	۴۹	۱	۱	۲	۸۰	۴/۱۸	-۰/۴۹	۱۶/۷۵	۷	۳/۸۶	۴/۵۰	۸/۹	<۰,۰۰۱
A15	۷	۳۵	۸	۲۳	۷	۸۰	۳/۰۴	-۱/۰۵	۳۳/۷۲	۱۹	۲/۶۳	۳/۴۵	۰/۳	۰/۷۶۴
A16	۸	۳۴	۷	۲۹	۲	۸۰	۳/۰۰	-۰/۹۶	۳۲/۶۶	۱۸	۲/۶۲	۳/۳۸	۰/۰	۱/۰۰۰
A17	۴	۲۳	۴۱	۷	۵	۸۰	۳/۰۹	-۰/۶۹	۲۶/۸۸	۱۵	۲/۸۳	۳/۳۵	۰/۷	۰/۴۸۵
A19	۱۵	۱۷	۶	۱۹	۲۳	۸۰	۲/۴۱	-۱/۶۲	۵۲/۷۹	۲۱	۱/۹۹	۲/۸۳	-۳/۳	<۰,۰۰۱
A20	۶۹	۸	۱	۲	۰	۸۰	۴/۷۶	-۰/۲۶	۱۰/۶۸	۲	۴/۵۶	۴/۹۶	۱۶/۴	<۰,۰۰۱
A23	۵	۴۲	۹	۲۳	۱	۸۰	۳/۳۸	-۰/۸۱	۲۶/۶۴	۱۴	۳/۰۴	۳/۷۲	۲/۷	-۰/۰۰۸
A25	۴۸	۲۳	۰	۵	۴	۸۰	۴/۳۱	-۰/۶۹	۱۹/۲۷	۸	۳/۹۸	۴/۶۴	۹/۴	<۰,۰۰۱
A27	۷	۲۱	۳۷	۵	۹	۸۰	۳/۰۹	-۰/۸۹	۳۰/۵۲	۱۶	۲/۷۸	۳/۴۰	-۱/۷	۰/۴۸۵
A28	۱۷	۳۳	۱۰	۱۲	۸	۸۰	۳/۴۱	-۱/۱۴	۳۱/۳۰	۱۷	۳/۰۶	۳/۷۶	۲/۴	-۰/۰۱۸
A29	۱۵	۶۲	۲	۱	۰	۸۰	۴/۱۴	-۰/۴۲	۱۵/۶۴	۶	۳/۸۴	۴/۴۴	۹/۸	<۰,۰۰۱
A30	۱۷	۵۹	۴	۰	۰	۸۰	۴/۱۶	-۰/۳۹	۱۵/۰۰	۵	۳/۸۸	۴/۴۴	۱۰/۳	<۰,۰۰۱
A31	۵	۵۷	۹	۷	۲	۸۰	۳/۷۱	-۰/۶۱	۲۱/۰۵	۱۰	۳/۴۲	۴/۰۰	۶/۵	<۰,۰۰۱
A34	۴۱	۲۶	۵	۶	۲	۸۰	۴/۱۱	-۰/۶۹	۲۰/۳۴	۹	۳/۷۹	۴/۴۳	۸/۴	<۰,۰۰۱
A35	۶۵	۱۴	۱	۰	۰	۸۰	۴/۸۰	-۰/۲۰	۹/۱۳	۱	۴/۶۴	۴/۹۶	۱۸/۰	<۰,۰۰۱
A36	۲۱	۴۸	۱	۶	۴	۸۰	۳/۹۱	-۰/۸۱	۲۳/۰۲	۱۱	۳/۵۹	۴/۲۳	۶/۳	<۰,۰۰۱
A42	۲۱	۴۵	۲	۸	۴	۸۰	۳/۸۱	-۰/۸۹	۲۴/۷۶	۱۲	۳/۴۷	۴/۱۵	۵/۷	<۰,۰۰۱
A51	۲۷	۳۲	۱	۹	۱۱	۸۰	۳/۳۱	-۱/۴۹	۳۶/۸۹	۲۰	۲/۸۸	۳/۷۴	۱/۸	-۰/۰۷۵
A62	۶	۷۲	۰	۲	۰	۸۰	۴/۰۳	-۰/۳۵	۱۲/۴۱	۴	۳/۸۲	۴/۲۴	۹/۲	<۰,۰۰۱
A63	۷	۵۹	۳	۵	۶	۸۰	۳/۶۵	-۰/۸۹	۲۵/۸۵	۱۳	۳/۳۱	۳/۹۹	۴/۶	<۰,۰۰۱

جدول ۱۰: توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح شده در سطح گفتمان یا جهان‌بینی

شاخص	میزان توافق					جمع	میانگین	واریانس	ضرب پراکنندگی	اولویت	فاصله اطمینان		آماره آزمون	سطح معنی‌داری
	کاملاً موافقم	مواقفم	نظری ندارم	مخالقم	کاملاً مخالفم						حد پایین	حد بالا		
A24	۶	۱۶	۳۷	۱۵	۶	۸۰	۳/۰۳	۰/۸۹	۳۱/۱۵	۱۸	۲/۶۸	۳/۳۸	۰/۲	۰/۸۴۲
A33	۲۸	۴۳	۲	۳	۴	۸۰	۴۰/۱۱	۰/۶۹	۲۰/۲۴	۱۲	۳/۷۹	۴/۴۳	۸/۴	<۰/۰۰۱
A39	۲۳	۴۵	۵	۷	۰	۸۰	۴/۰۱	۰/۶۱	۱۹/۴۸	۱۰	۳/۷۱	۴/۳۱	۷/۳	<۰/۰۰۱
A40	۷۲	۸	۰	۰	۰	۸۰	۴/۹۰	۰/۱۰	۶/۴۵	۲	۴/۷۸	۵/۰۲	۲۴/۰	<۰/۰۰۱
A41	۷۳	۷	۰	۰	۰	۸۰	۴/۹۱	۰/۰۹	۶/۱۸	۱	۴/۸۰	۵/۰۲	۲۵/۳	<۰/۰۰۱
A43	۱۸	۴۷	۲	۴	۹	۸۰	۳/۷۱	۱/۰۲	۲۷/۲۴	۱۵	۳/۳۸	۴/۰۴	۵/۰	<۰/۰۰۱
A44	۳۱	۴۴	۲	۱	۲	۸۰	۴/۲۴	۰/۵۶	۱۷/۶۴	۹	۳/۹۶	۴/۵۲	۹/۸	<۰/۰۰۱
A46	۲۰	۵۷	۰	۲	۱	۸۰	۴/۱۶	۰/۴۲	۱۵/۶۱	۷	۳/۸۸	۴/۴۴	۱۰/۱	<۰/۰۰۱
A47	۶۹	۸	۱	۳	۰	۸۰	۴/۷۸	۰/۲۴	۱۰/۲۱	۵	۴/۶۰	۴/۹۶	۱۶/۲	<۰/۰۰۱
A49	۱۹	۳۳	۶	۱۴	۸	۸۰	۳/۴۱	۱/۱۴	۳۱/۳۰	۱۹	۳/۰۶	۳/۷۶	۲/۴	۰/۰۱۸
A50	۲۱	۴۷	۱	۶	۵	۸۰	۳/۸۱	۰/۸۹	۲۴/۷۶	۱۴	۳/۴۷	۴/۱۵	۵/۷	<۰/۰۰۱
A52	۲۱	۵۳	۳	۱	۲	۸۰	۴/۱۱	۰/۴۹	۱۷/۰۳	۸	۳/۸۲	۴/۴۰	۸/۹	<۰/۰۰۱
A53	۵	۳۳	۳۱	۲۰	۱	۸۰	۳/۱۵	۰/۸۱	۲۸/۵۷	۱۶	۲/۸۳	۳/۴۷	۱/۰	۰/۳۲۰
A54	۵۶	۲۳	۰	۱	۰	۸۰	۴/۶۸	۰/۳۴	۱۲/۴۱	۶	۴/۴۴	۴/۹۲	۱۲/۸	<۰/۰۰۱
A55	۱۰	۲۹	۶	۱۶	۱۹	۸۰	۲/۵۶	۱/۴۵	۴۷/۰۷	۲۰	۲/۱۸	۲/۹۴	-۲/۶	۰/۰۱۱
A56	۲۹	۳۸	۶	۴	۳	۸۰	۴/۰۴	۰/۶۴	۱۹/۸۰	۱۱	۳/۷۴	۴/۳۴	۷/۳	<۰/۰۰۱
A57	۲۳	۳۷	۵	۶	۹	۸۰	۳/۶۵	۱/۱۲	۲۹/۰۱	۱۷	۳/۳۱	۳/۹۹	۴/۱	<۰/۰۰۱
A58	۷۵	۳	۱	۱	۰	۸۰	۴/۸۹	۰/۱۲	۷/۰۷	۴	۴/۷۶	۵/۰۲	۲۲/۹	<۰/۰۰۱
A59	۷۳	۶	۰	۱	۰	۸۰	۴/۸۹	۰/۱۱	۶/۸۵	۳	۴/۷۷	۵/۰۱	۲۳/۸	<۰/۰۰۱
A60	۲۳	۴۱	۶	۸	۲	۸۰	۳/۹۱	۰/۸۱	۲۳/۰۳	۱۳	۳/۵۹	۴/۲۳	۶/۳	<۰/۰۰۱

جدول ۱۱: توزیع فراوانی مربوط به پاسخ‌های مطرح شده در سطح استعاره‌ها یا اسطوره‌ها

شاخص	میزان توافق					جمع	میانگین	واریانس	ضرب پراکنندگی	اولویت	فاصله اطمینان		آماره آزمون	سطح معنی‌داری
	کاملاً موافقم	مواقفم	نظری ندارم	مخالقم	کاملاً مخالفم						حد پایین	حد بالا		
A9	۲۴	۳۹	۴	۶	۷	۸۰	۳/۷۸	۰/۸۱	۲۳/۸۱	۶	۳/۳۸	۴/۱۸	۵/۴	<۰/۰۰۱
A10	۵۲	۲۱	۰	۷	۰	۸۰	۴/۵۱	۰/۴۲	۱۴/۳۰	۳	۴/۲۴	۴/۷۸	۱۲/۳	<۰/۰۰۱
A18	۱	۲	۶۹	۶	۲	۸۰	۲/۹۵	۰/۳۹	۲۱/۱۸	۴	۲/۷۲	۳/۱۸	-۰/۴	۰/۶۸۹
A21	۱۱	۱۹	۴۱	۷	۲	۸۰	۳/۲۴	۰/۶۹	۲۵/۶۲	۷	۲/۹۲	۳/۵۶	۱/۶	۰/۱۱۰
A26	۴۱	۳۷	۰	۱	۱	۸۰	۴/۴۶	۰/۳۶	۱۳/۴۵	۲	۴/۲۰	۴/۷۲	۱۲/۹	<۰/۰۰۱
A37	۵۹	۲۱	۰	۰	۰	۸۰	۴/۷۴	۰/۲۴	۱۰/۳۰	۱	۴/۵۶	۴/۹۲	۱۶/۸	<۰/۰۰۱
A45	۳	۲۳	۴۶	۸	۰	۸۰	۳/۲۴	۰/۵۶	۲۳/۱۵	۵	۲/۹۴	۳/۵۴	۱/۶	۰/۱۱۰

۳-۵. هویت ملی و آینده‌پژوهی

آمادگی برای روبه‌رو شدن با آینده، سازمان‌دهی امور جامعه و برنامه‌ریزی برای آن در دنیایی که سرعت تغییر و تحول در آن زیاد بوده، از نیازهای هر ملتی است. جوان بودن جمعیت فعال و آینده‌ساز ایران از یک‌سو و گسترش نوگرایی و نوسازی در دهه‌های اخیر و ایجاد تحولاتی در زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی از سوی دیگر منجر به دگرگونی نقش‌ها و ارتقای آگاهی افراد جامعه به‌ویژه نوجوانان گردیده است. سرعت این تحولات و عدم برنامه‌ریزی در این زمینه، تعارضاتی را در هویت‌های اجتماعی آن‌ها فراهم آورده است. نقش هویت ملی در انسجام و وفاق ملی اجتناب‌ناپذیر بوده که در صورت عدم مدیریت صحیح، جهت حرکت هویت ملی نوجوانان ایرانی در معرض هویت دوگانه یا چندگانه قرار می‌گیرد: الف. یک هویت واقعی (در قالب هویت ملی و دینی)؛ ب. یک هویت مجازی (در قالب هویت جهانی و غربی). ادامه این روند، حتی می‌تواند منجر به افزایش تفاوت‌های نسلی و کاهش انسجام اجتماعی در آینده گردد. در این فرایند، رسانه‌ها و فناوری‌ها فقط حمل‌کننده اطلاعات نیستند، بلکه مهندس هویت‌های جدید خواهند بود؛ بنابراین، سیاست‌گذاری فرهنگی صحیح و مدبرانه از سوی مدیران فرهنگی و اجرای سیاست‌های صحیح در جامعه می‌تواند در آینده به روند حفظ و ارتقای هویت ملی دینی و انقلابی نوجوانان ایرانی کمک شایان کند.

۴. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

پژوهش نشان می‌دهد که هویت ملی نوجوانان ایرانی تحت تأثیر عوامل چندلایه‌ای قرار دارد که از سطح فردی تا ساختاری گسترده هستند. نتایج با توجه به تجزیه و تحلیل حاصل از بررسی اسناد و مدارک تحقیق و پرسش‌نامه دریافتی از جامعه نمونه به شرح زیر ارائه می‌گردد:

لایه لیتانی: براساس اطلاعات به‌دست‌آمده از داده‌های پرسش‌نامه و تجزیه و تحلیل توصیفی و با توجه به ضریب پراکندگی محاسبه شده، علت‌های اولویت‌دار اول تا سوم عبارت‌اند از:

۱. سبک زندگی غربی؛

۲. سبک‌های گذران فراغت (فراغت ماهواره‌ای مذهبی، مجازی)؛

۳. دل‌مشغولی‌های بی‌ارزش.

لایه نظام‌های علی: علت‌های اولویت‌دار اول تا سوم عبارت‌اند از:

۱. ویژگی دوره سنی جوانی و نوجوانی؛
۲. گسترده‌تر شدن شبکه‌های اجتماعی و نبود آگاهی و سواد رسانه‌ای؛
۳. تجمل‌گرایی و رفاه‌طلبی.

لایه گفتمان و جهان‌بینی: علت‌های اولویت‌دار اول تا سوم این لایه عبارت‌اند از:

۱. هجوم تبلیغات رسانه‌ها و استیلای تکنولوژی‌های مدرن؛
۲. تأثیر رسانه‌های ارتباط جمعی (صداوسیما، ماهواره، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی)؛
۳. شکل‌گیری هویت مجازی (به واسطه شبکه‌های اجتماعی افراد می‌توانند هویت‌های جعلی را برای خود تعریف نمایند).

در لایه استعاره‌ها و اسطوره‌ها به ترتیب ۱. غرب‌زدگی و سرتا پا غربی شدن؛ ۲. روشنفکر شدن (آمریکایی شدن) و ۳. چشم و هم‌چشمی دارای اولویت بوده‌اند.

برای تقویت هویت دینی و انقلابی نوجوان ایرانی، نیاز به اقدامات هماهنگ در حوزه‌های آموزشی، رسانه‌ای، اقتصادی و فرهنگی احساس می‌شود. پژوهش‌های آینده می‌توانند با تمرکز بر جنبه‌های خاص این عوامل، راهکارهای عملیاتی‌تری را ارائه دهند. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش، چند پیشنهاد مطرح می‌گردد: ۱. تقویت هویت دینی و انقلابی هویت ملی از طریق آموزش: مانند طراحی برنامه‌های درسی که ارزش‌های ملی و دینی را با نیازهای نوجوانان امروز تلفیق کند و همچنین برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای معلمان و خانواده‌ها جهت آشنایی با چالش‌های هویتی نوجوانان؛ ۲. مدیریت رسانه و فضای مجازی: توسعه سواد رسانه‌ای در مدارس و جامعه برای مقابله با تأثیرات منفی شبکه‌های اجتماعی و تولید محتوای جذاب و متناسب با هویت ملی برای رقابت با محتوای غربی؛ ۳. کاهش شکاف اجتماعی و اقتصادی: ایجاد فرصت‌های شغلی و آموزشی برای جوانان به‌منظور کاهش سرخوردگی و افزایش امید به آینده، توجه به نابرابری‌های جنسیتی و قومی در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی؛ ۴. پژوهش‌های آینده: بررسی تطبیقی هویت ملی نوجوانان ایرانی با سایر کشورهای منطقه، مطالعه طولی برای سنجش تأثیر عوامل شناسایی‌شده بر هویت ملی در بلندمدت، استفاده از روش‌های ترکیبی (کیفی و کمی) برای درک عمیق‌تر پدیده هویت و ۵. سیاست‌گذاری فرهنگی: تدوین

سیاست‌های فرهنگی مبتنی بر یافته‌های این پژوهش و پژوهش‌های مشابه به منظور تقویت هویت ملی، مشارکت دادن نوجوانان در فرایند سیاست‌گذاری برای افزایش حس تعلق آن‌ها.

فهرست منابع

- آخوندی، محمدباقر (۱۳۸۳). *هویت ملی-مذهبی جوانان*. قم: بوستان کتاب.
- ادیب زاده، مجید (۱۳۸۷). *زبان، گفتمان و سیاست خارجی: دیالکتیک بازنمایی از غرب در جهان نمادین ایرانی*. نشر اختران: تهران.
- احمدی، حمید (۱۳۹۰). *بنیادهای هویت ملی ایرانی: چهارچوب نظری هویت ملی شهروندمحور*. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- احمدی، حمید (۱۳۸۳). *ایران، هویت، ملیت، قومیت*. تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- اشرف، احمد (۱۳۷۸). *هویت ایرانی در بین ایرانیان خارج از کشور، سنت و تجدد*. تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- الطایی، علی (۱۳۸۲). *بحران هویت قومی در ایران*. تهران: نشر شادگان.
- انصاری، منصور (۱۳۸۳). *ناسیونالیسم: نظریه، ایدئولوژی، تاریخ*. تهران: مؤسسه مطالعات ملی.
- ایروانی، زهرا و همکاران (۱۳۹۸). *شناسایی پیشران‌های مؤثر بر گفتمان انقلاب اسلامی ایران در افق ۲۵ ساله*. سیاست‌گذاری عمومی (۲). شماره ۵.
- بخشی نهایندی، محمدعلی (۱۳۹۲). *هویت و امنیت ملی در اسلام*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- بیگدلی، علی (۱۳۸۳). *سیر تحول و تکوین هویت ملی در ایران*. گفتارهایی درباره هویت ملی. انتشارات تمدن ایرانی.
- حاجیانی، ابراهیم؛ فولادی سپهر، سارا (۱۳۸۹). *بررسی رابطه بین هویت ملی و هویت مذهبی در اقوام ایرانی*. پژوهش‌نامه علوم اجتماعی. سال چهارم. شماره چهارم.
- حاکمی، محسن؛ صائمی، داوود (۱۴۰۰). *تحقق ماهیات امکانی در آینده با اتنا بر امکان استقبالی*. آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی. سال دوم. شماره ۴.
- خزایی، سعید؛ محمودزاده، امیر (۱۳۹۳). *آینده‌پژوهی*. تهران: انتشارات علم آفرین.

رجایی، فرهنگ (۱۳۸۲). *مشکل هویت ایرانیان امروز: ایفای نقش در عصر یک تمدن و چند فرهنگ*. تهران: نشر نی.

رفیع، حسین؛ عباس زاده، مجید (۱۳۹۹). *چالش‌های ناشی از فرایند جهانی‌شدن و فضای مجازی برای هویت ملی ایران و راهکارهای مقابله با آن‌ها*. مجله سیاست و روابط بین‌الملل. شماره ۶. زاهد، سعید (۱۳۸۴). *هویت ملی ایرانیان*. مجله راهبردی توسعه. شماره ۴.

سلگی، محمد؛ صالح صدق‌پور، بهرام؛ حیدری، حسین؛ آقاپور، احسان (۱۳۹۷). *تحلیل عناصر و مؤلفه‌های هویت فردی در ایران*. فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، شماره ۲۷. عبداللهی (۱۳۷۴). *هویت جمعی، دینامیسم و سازوکار تحول آن در ایران*. نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران.

فاتح راد، مهدی؛ جلیلون، محمدرضا؛ نصرالهی وسطی، لیلا (۱۳۹۲). *درآمدی بر مبانی معرفت‌شناسی و روش‌شناسی آینده‌پژوهی*. مطالعات آینده‌پژوهی. شماره ۸. قاسمی، علی‌اصغر؛ ابراهیم‌آبادی، غلامرضا (۱۳۹۰). *نسبت هویت ملی و وحدت ملی در ایران*. مجله راهبرد ۵۹.

قربانی، قدرت الله (۱۳۸۳). *هویت ملی از دیدگاه شهید مطهری*. فصلنامه مطالعات ملی. کیاکجوری، سعید (۱۳۸۶). *عوامل مؤثر در هویت ملی دانشجویان دانشگاه پیام نور شیراز*. پیک‌نور. شماره ۱.

کرامت زاده، عبدالمجید (۱۳۹۵). *نقش استعاره‌های شناختی در آینده‌پژوهی با تحلیل دیدگاه‌های سهیل عنایت‌الله*. آینده‌پژوهی ایران. دوره ۱. شماره ۱.

مجتهد زاده، پیروز (۱۳۸۷). *دموکراسی و هویت ایرانی*. تهران: نشر کویر. مرادی، عباس؛ ابخط، سید مصطفی (۱۳۹۵). *جایگاه هویت ملی در گفتمان مردم‌سالاری دینی*. نشریه: مطالعات انقلاب اسلامی. دوره ۱۳. شماره ۴۶.

مطهری، مرتضی (۱۳۷۲). *انسان کامل*. تهران: انتشارات صدرا. نویدنیا، منیژه (۱۳۸۵). *تحلیل رابطه امنیت اجتماعی و هویت ایرانی*. مجله جامعه‌شناسی. سال پنجم. شماره ۷.

References

- Ahmadi, Hamid. (2012). *Unity within Diversity: Foundations and Dynamics of National Identity in Iran*. International Journal of Social Sciences (IJSS). Vol.2, No.1.
- Bell, W. (2003). *Foundations of futures Studies: History, Purposes, and Knowledge (Vol.1)*. New Brunswick. NJ: Transaction Publishers.
- Burke, P. (1991). *Identity Process and Social Stress*. American Sociological Review.
- Dittmer, L. & Kim, S. S. (Eds.). (2018). *China's quest for national identity*. Cornell University Press.
- Inayatullah, S. (2009). *Causal layered analysis: An integrative and transformative theory and method*. Futures Research Methodology, Version, 3.
- Inayatullah, S. (2008). *Six pillars: futures thinking for transforming*. Foresight 10(1):4–21.
- Inayatullah, S. (2004). *The causal layered analysis reader*. Tamkang University Press, Tamsui.
- Inayatullah, S. (1998). *Causal layered analysis: Poststructuralism as method*. Futures, 30(8). 815-829.
- Limbert, John W. (1987). *Iran at War with History* Boulder, West view.
- Pye, W.L. (1971). *Identity and The political culture*. In *The: Crisis and sequences in political development by seinarod Binder*(Ed). U.S.A. princeton university press.
- Shayegan, Daryush. (1992). *Les Illusions De L'identité*. Paris.
- Smith. A. (1991). *National Identity*. London: penguin.